

הרהורים בלתי-מעשיים על הצטרפותנו ל'שוק המשותף'

כותרתו של המאמר דנן הינה מצומצמת מדי ביחס לתוכנו. אמנם, שב"ד פותח ומסיים את מאמרו ב'הרהורים' המתייחסים לשאלת ההצטרפות ל'שוק האירופי המשותף', אך בתווך – ולאחר שמתברר כי על-פי שיטתנו, המכוונת לשינוי הווייתה של המדינה, קשה לנו להציע לה פתרונות יעילים לבעיותיה בהווייתה הנוכחית – מתפתחת כאן המחשבה אל אופיו של המשק הלאומי במדינת ישראל היעודה, כפי שראויה היא להיות.

בכך ממשיך שב"ד את ביקורתו על המבנה הנוכחי של המשק והחברה בישראל – ביקורת שנפרשה בשניים מסעיפיו של פרק י"א בספרו 'גאולת ישראל במשבר המדינה' (כרך ב') – כמרגם את החזון אשר העמיד שם בפרק י"ב ב'סעיף על 'משטר היובל'. כעבור כעשר שנים, בחיבורו 'על תכנון ירושלים' (כרך זה), שב שב"ד ושרטט בהרחבת-מה את חזון מבנהו הראוי של המשק הלאומי בישראל, וראה זאת ב'סעיף: 'הכרח המגמה של החזרה הכפרית', (עמ' 514 ואילך).

תורת הצטרפותנו ל"שוק האירופי המשותף"¹, כפי שהיא מוצגת בציבור, היא פשוטה ביסודה: כך וכך אחוזים של יצואנו נועדו עד כה לארצות השוק; עם התקשרות ארצות אלו בינן לבין עצמן נסגר השער בפני יצואנו שלנו, ואם לא נצליח להשתבץ בתוך ההתקשרות תתמוטט תעשיית אותו היצוא, מערכת כלכלתנו תתערער, לא נוכל גם לכסות את היבוא ההכרחי אשר היצוא לארצות השוק מכסה היה עד כה – ובקיצור, ניחנק; וכדי שנוכל להשתבץ בהתקשרות, כאמור וכרצוי, מוכרחים אנו להתאים את תעשייתנו לדרישות השוק, וגם את מסחרנו עם ארצות אחרות מוכרחים אנו לכופף למסגרת שתקבע על-ידי עדיפות מסחרנו עמו.

במילים אחרות פירושו של דבר הוא אפוא, שעל אף היותנו אומה באזור הקדם – ונכריים לחלוטין להתפתחות ההיסטורית הפורצת עתה מבפנים את הגבולות הלאומיים באירופה המערבית – מכל מקום מוכרחים אנו להינטות אל מעבר לאזורנו, כדי להשתלב מבחינה כלכלית באזור הנכרי ובהתפתחות ההיסטורית שלו; וגם אם נראה הדבר מנוגד לסיסמאות בדבר שורשיותנו באזור ארצנו, או – בדרך-כלל – לסיסמאות בדבר עצמאות וייחוד לאומי שהונחו ביסוד הווייתנו, הרי אי-אם-כן לסיסמאות, כי פשוט אין לנו ברירה: בלעדי ההשתלבות בשוק, שוב אין לנו ממש קיום – והלוא עצמאותנו וייחודנו תלויים אף הם קודם-כול בקיומנו, ומה עוד שביטחוננו המדיני וייחודנו, בתוך האזור שלנו וכנגדו, יכולים למעשה להיבנות-רק מן החיזוק שיבוא לנו מן השילוב בשוק.

1 השוק האירופי המשותף נוסד בשנת 1953, על-ידי שש מדינות מערב-אירופיות (צרפת, גרמניה, איטליה, הולנד, בלגיה ולוקסמבורג), במגמת איחוד כלכלי ביניהן; כבר מלכתחילה דובר, כחזון לעתיד, גם על איחוד מדיני (וראה עוד את הערה 11, להלן בעמ' 41). הרעיון לצירוף מדינת ישראל כחברה ב"שוק" עלה פעמים רבות, בווריאציות שונות, בדיונים עם ראשי מדינות אירופה, אך מעולם לא יצא הדבר אל הפועל, בעיקר בשל השפעתן החזקה של מדינות ערב שהיו ספקיות וצרניות חשובות של השוק המשותף.

והנה, כל התורה הזאת נראית אמנם מושלמת בתוכה – ובמסגרת ההנחות שמשטר-חיינו בנוי עליהן, הרי לא זו בלבד שאין על תורה זו תשובה, אלא שום תשובה גם אינה מתבקשת ואינה נחוצה.

הנחת-יסוד אחת במסגרת זו היא שמערכת כלכלתנו אינה דווקא מכוונת בעיקר להספקת צרכינו במישרין, אלא ראש דאגותיה הוא השגת מטבע זר, כדי להביא את צרכינו מבחוץ. מלכתחילה בנינו את עצמנו לאו דווקא מתוך ריכוז המבט לעצמנו, להבטחת יציבותנו השורשית במקום, אלא המשכנו בשגרה הבלתי-מחושבת שבה חיינו בגולה, של היותנו עם פיננסי ומסחרי בין-לאומי (ואף זאת על בסיס פילנטרופי); ומאחר שהמסחר עם האזור הקרוב לנו נסתם בפנינו מסיבות-יסוד טרנס-כלכליות, ממילא לא נותר לנו אלא להסתגל לכל התפתחות באזור הרחוק שעמו יכולים אנו לסחור, גם אם – מטבע הריחוק והזרות ויחס הכוחות – לא תיתכן שום השפעה מצדנו עליו.

ומצד שני, במסגרת ההנחות האמורות, אמנם איננו עדיין אומה מוגמרת, שבעייתה היא סתם להתמיד, אלא עוד עומדות לפנינו משימות-יסוד ספציפיות – "הפרחת השממות" ו"קיבוץ גלויות" ו"מיזוגן" – ובעייתנו היא אפוא לבנות את עצמנו, או להתחזק ולהתפתח למען יהא מה שיוכל להתמיד; אבל, על-כל-פנים, ה"מה" הזה שעלינו ליצור פה נשאר בלתי-מוגדר לחלוטין בתוכנו, וממילא חוזרים אנו ומתדמים לכל גוי רגיל המגשש את דרכו בעולם: ענייננו הממשי מצטמצם בפתרון בעיות של קיום והרווחה ככל שמתעוררות הן במהלך הדברים, מוגדרות על-ידי מהלך זה עצמו, ושום קנה-מידה עליון למשפט על התועלת המוגדרת כך אינו מצוי בידנו, [ובעצם] אף לא נודע חסרוננו.

לפי זה, אם מאזן המעשים הכרוכים בהצטרפותנו ל"שוק האירופי המשותף" יוצא כשלעצמו בכיוון חיזוקנו, הרי פשיטא ופשיטא שכדאי לנו להשתדל בה, אפילו בלעדי הגורם של "חוסר ברירה" שהזכרנו – וחשיבותו של [גורם] זה נשארת רק כנימוק של נחמה לאינטרסים החלקיים שייפגעו, בהבדל מן התועלת המכרעת לכלל.

ובאופן כזה מצטרפת בעיית הצטרפותנו ל"שוק" למכלול הבעיות האחרות הנוגעות להתנהגותה של מדינת-ישראל, אשר עם כל היות פתרון המוגשם מנוגד באופן עקרוני לתפיסתנו הישראלית-השורשית, אין אנו יכולים להציע להן פתרון של תחליף חיובי, העשוי לשאת מובן בהוויית המדינה כמות-שהיא.

כך, למשל, קרבתנו המדינית לאמריקה, עד כדי האפשרות שנקבל טילים מאתה, ושאוּלִי בכלל תחדל להתבייש בידידותנו בחברה הגונה. אין צריך לומר שבמעריך-הדברים העכשווי אין כל זה יכול לשמש לפתרון יסודי של בעיית ביטחוננו, בדרך המחויבת והאפשרית האחת של השלמת שחרור המכורה; אדרבה: כל קשרינו עם אמריקה כיום באים רק לקיים את שיווי-המשקל האזורי, הסותר את רעיון השחרור והכובל אותנו בגבולות הביתור וריב-השכנים שאין לו סוף. אולם, מדינת-ישראל דהאידינא – היא עצמה אינה מעלה כלל את רעיון השחרור על הדעת, והיא עצמה המתחננת לשיווי-המשקל-הכובל כאידאל מדיני – ובניתיים, לכאורה, עשויה להיראות רק חסרת-טעם ההתייחסות האפיקורסית אל התמיכה מאמריקה, אשר ממנה הִשְׁמָנו עצמנו יונקים את עצם חיינו, ואשר [גם] בלעדיה לא תפנה המדינה מכל-מקום לדרך הייעודית הקשה והנכונה, אלא רק תשוב לחזר אחר התמיכה ביתר דלות.

או – מתחום אחר – הבעיה המסתמלת במקרהו של סובלן.² לדידנו, אפילו גוי שנמלט אלינו – ולו גם מרודפיו על-פי דינו – כדי לחסות בצל השכינה, נראָה שאין תורת-ישראל מותרת לנו את הברירה להסגירו; אבל ודאי על-כל-פנים שאין לנו אפשרות להסגיר מן הארץ לחוצה-לארץ את מי שהוא בן אברהם יצחק ויעקב.³ אכן, אפילו הגויים עצמם אינם נוהגים להסגיר

2 ד"ר רוברט סובלן הורשע בשנת 1962 בארה"ב בעבירת ריגול לטובת ברית המועצות ונידון למאסר עולם. הוא נמלט לישראל בדרכון מזויף, וביקש – בהיותו יהודי – להחיל עליו את חוק השבות ולקבלו כעולה. ואולם בן-גוריון הורה אחרת. סובלן נתפס, ובית משפט הורה לעוצרו לעשרה ימים. בעודו עצור – ובלא כל דיון והחלטה שיפוטית – הוא נלקח לשדה התעופה והועלה בכוח למטוס שבו המתין לו נציג החוק האמריקאי. סובלן המריא על-כורחו לארה"ב אבל לא נחת בה חי; הוא דקר את עצמו, הורד ואושפז בלונדון, ולאחר שנכשלו שם ניסיונותיו לבטל את ההסגרה, באלול תשכ"ב (ספטמבר 1962), ממש בדרכו למטוס, הוא בלע רעל ומת.

3 בעניין גוי שנמלט לארץ ישראל, ראה במסכת גיטין דף מ"ה עמוד א', וברמב"ם: הלכות עבדים פרק ח' הלכה י'.

בעניין הסגרת איש ישראל לחוץ-לארץ, יש לציין את ההלכה שאפילו נידון למיתה שברח ארצה לאחר שנגמר דינו בבית-דין של ישראל בחוץ-לארץ, אין מחזירין אותו ואין מבצעים את גזר דינו, אלא דנים אותו מחדש, "מפני זכותה של ארץ ישראל" – והרי מתקיים כאן הגיון קל-וחומר למי שנידון בחוץ-לארץ בדיני גויים; (ראה במסכת מכות דף ז' עמוד א', ורמב"ם בהלכות סנהדרין פרק י"ג הלכה ח').

עבריינים אלא על-פי הסכמים מיוחדים – ואפילו על-פי הסכם אין הם מסגירים את אזרחי מדינת-המקלט כשהשיפוט שלה אֶזְרָחוֹתִי, ולא טריטוריאלי גרידא; ואילו על-פי דיני ישראל (להבדיל מדיני מדינת-ישראל) השיפוט הוא אמנם "אזרחותי", וכל בן אברהם יצחק ויעקב הוא אזרח ארץ-ישראל מלכתחילה ובעל-כורחו, אף כשהוא מצדו דָּבֵק לוֹ בגולה ובעבודתה הזרה.

והנה, העמדה שאמרנו טומנת בה לכאורה סכנה מסוימת, כי הרחבת עקרון אי-ההסגרה אף על הנכרים שיימלטו אלינו עשויה עוד להיראות פילנטרופית בעלמא, אבל אי-הסגרת יהודים, שיעשו כל דבר אסור במקומות מגוריהם בנכר ולבסוף יימלטו מעונש על-ידי התעוררות-פתע ציונית, תצא רק לחילול השם. אולם, באמת, בעצם ההנחה הזאת נרמז גם פתרונה. דווקא העברייין-הנמלט היהודי – גם כשאין מעשהו עבירה בת-עונש על-פי הדין העברי – נמצאת בו על-כל-פנים העבירה של חילול השם, במה שמתחילה קיבל עליו את דיני הארץ הזרה שאֶרְחָתוֹ ולבסוף מעל בהם תוך הפגנת יהדותו – וכך, לפי הדין העברי המקורי, בא העניין על יישובו: אפשר כאן [בארצנו] להעניש את העברייין, ואפילו עונש קשה ביותר, ולמנוע את חילול השם, בלי לפגוע בכל-זאת בעיקרון שאין לך יהודי אשר שייכותו היהודית-הארץ-ישראלית איננה מוחלטת.

אולם, מדינת-ישראל דהאידינא אינה יודעת בכל זה ולא כלום. לדידה אין להעלות על הדעת תחליף לעקרון השיפוט הטריטוריאלי-גרידא שירשה מן המנדט, ואף יותר מוזר לה להעלות על הדעת שיכולה להיות לה זכות שיפוט לאומית לגבי

ועל-אף ששב"ד מתמקד כאן בעניין הסגרה לחוצה-לארץ דווקא – וכאשר ידוע שלא צפוי דין מוות – כדאי להזכיר גם עוד שני פסקי הלכה הנוגעים לענייננו:

א. כאשר תבעה מלכות הרשעה את הסגרתו של עולא בר קושב – והטילו הגייסות מצור על העיר ואיימו להחריבה – שכנע רבי יהושע בן לוי את עולא שיסכים להסגרתו, והסגירו. לאחר מעשה, בקבלת התגלות-אליהו, נמתחה עליו ביקורת – שגם אם עשה כדין, (על-מנת להציל את הרבים), הרי אין זו משנת חסידים; (ראה "ירושלמי" מסכת תרומות דף מ"ו טור ב'). הרמב"ם מתרגם זאת לפסק הלכה, שבמקרה כזה "יתנו אותו להם, ואין מורין להם כן לכתחילה", ואף זאת – רק אם היה המבוקש חייב מיתה גם בדיני ישראל; (ראה בהלכות יסודי התורה, פרק ה' הלכה ה').

ב. מכל-מקום, בלא קשר לענייני דין ומשפט, קובע הרמב"ם (בהלכות חובל ומזיק פרק ח' הלכה ט'), כי "אסור למסור ישראל ביד גויים בין בגופו בין בממונו, ואפילו היה רשע ובעל עבירות..." אך עם זאת, הוא גם מוסיף וקובע (בהלכה י"א) – אמנם, במציאות של היעדר כוח אכיפה, בקהילות ישראל בגלות בין גויים – ש"כל המיצר לציבור ומצער אותן, מותר למסור ביד גויים להכותו ולאוסרו ולקונסו".

יהודי המתיימר באזרחות זרה, לא פחות מכפי שיש לה לגבי "צבר" שנולד בתוכנו. ובהתאם לכך אמנם הסתבכה המדינה בעניין סובלן בדילמה, אשר גם מי שעומד על בסיס העקביות הישראלית הפשוטה לא יכול היה להציע לה את המוצא הנכון כאפשרות אקטואלית. אכן, מנקודה-ראות ישראלית-עקבית אסור היה לגרש את סובלן, אבל מאותה נקודת-ראות עצמה אסור היה לחלל את השם; ומאחר שעל-פי הנחות-היסוד שלה מנעה המדינה מעצמה את המוצא המגשר, המצוי בשיטה המקורית אשר ממנה שני איסורים סותרים אלה באים, הרי עם כל סלידתנו העמוקה מפני פתרון-הגירוש, גם לא יכולנו לומר לה פשוט כי אפילו כמות שהיא, בִּרְתָהּ המחויבת היא דווקא שלא לגרש.

אולם, גם אם לפי מסגרת-הוויית מונעת מדינת-ישראל מעצמה את אפשרות ההתנהגות הֵיאָה לה, אין פירושו של דבר שרשאים אנו לקבל מציאות זו כמוגמרת ולהסתפק בהערכה של טובת המדינה ונכונות צעדיה לפי מה שנראָה "מעשי" במסיבות הנתונות. להסתפק במה שנראה "מעשי" כאן, משמע להפקיר את תחייתנו לִנְגְטִיצִיָה⁹ הבלתי-מחושבת שבה היא נתקעה, ושאינן בה שום תכלית קיימת, וממילא אובד העניין להתמסר לה ולקיימה-בכוונה – מדור לדור – באמת. לדידנו, אין טעם לכל תמרוני-הניווט של המדינה אלא במידה שמקדמים הם את התוכן המוגדר והמפורט, שהמדינה עצמה לא נועדה אלא לקדם ולשמש אותו, ולו גם בבחינת ערך-יסוד בתוכו – ואם אין הוויית המדינה מותאמת לפעולה ברוח זו, הרי שהווייתה עצמה צריכה שינוי.

ממילא, פירושו של דבר הוא שלגבי דינו מועתק העניין הפוליטי מן הבעיות האקטואליות שהמדינה מתחבטת בהן – ואשר לא רק אין בכוחנו להשפיע בהן בכיוון של פתרון לפי תפיסתנו, אלא, כפי שמעוצבות הן על-ידי הוויית המדינה מלכתחילה, אף אין פתרון לפי תפיסתנו שייך בהן כלל – אל הבעיות המעשיות של שינוי ההווה הלזאת. הבעיות האקטואליות של המדינה, מִצְדָן, נהפכות לגבינו לבלתי-מעשיות מעיקרן, וחוזרות ומקבלות הן משמעות לדידנו רק בבחינת גורמים החוזרים ומעצבים את ההווה אשר מתוכה – ועל-ידי שינויה – שומה עלינו להגיע אל הווייתנו המשופרת הרצויה. ומנקודת-ראות זו, כמובן, מותר לנו להעריך את הנכונות "האובייקטיבית" של הפתרונות שהמדינה נוקטת בבעיותיה – היינו את מידת התאמתם לַמְטָרָה התוכנית שאותה חייבת היא לשמש אף שלא בטובתה – גם אם במהלך התפתחותה הנתון הופכת היא את פתרונותיה לברירה האפשרית האחת העשויה להתקבל על הדעת.

ומנקודת-ראות זו אמנם יש לומר כי הצטרפותנו ל"שוק האירופי המשותף" – גם אם נניח כי מבוססת היא על הבנה נכונה של מצב הדברים הקיים – מכל-מקום מגלמת היא ניסיון לצאת מן המשבר בדרך פסולה.

בקשר לכך הזכרנו קודם את הניגוד בין ההצטרפות לשוק לבין סיסמת העצמאות, ובזאת היתה הכוונה קודם-כול לתוצאה ההכרחית הפשוטה, שעם הצטרפותנו לשוק – ממילא מוותרים אנו על התפתחות חופשית של כלכלתנו, והרינו קושרים את עצמנו למסגרת נכרית מסוימת, האמורה להתנהל לחלוטין שלא בטובתנו.

אולם, שוב יש להודות כי תוצאה זו כשלעצמה, במצבנו, לכאורה חסרת-משמעות היא גם מנקודת-ראות "אובייקטיבית". אבדן העצמאות הכלכלית – בדרך-כלל פירושו הוא השתעבדות לניצול; אבל במצבנו שלנו, שום סכנת ניצול דווקא איננה כרוכה בהצטרפותנו לשוק. אדרבה: מלכתחילה אין כלל לכללתנו בסיס עצמאי שאותו תהא עשויה לאבד, וההצטרפות לשוק עשויה דווקא לחזק את חיותה של כלכלתנו מבפנים. ומצד שני, ניגודי האינטרסים הצפויים בינינו ל[בין] ארצות השוק הם חסרי-חשיבות, בעוד שאמנם זקוקים אנו מאוד למשען בין-לאומי כנגד האויבים המהותיים, המצויים לנו דווקא מחוץ לשוק, באזור זה שלנו – ומכאן שוב מתחייבת המסקנה הפרדוקסלית, שההצטרפות לשוק במצבנו פירושה דווקא ביצור העצמאות, ולא אבדנה. בגדרים האמורים, אבדן העצמאות הצפוי לנו הוא אפוא מושגי-ערטילאי בלבד, ומה שעשוי להיפגע אינו אלא סיסמה חסרת-משמעות.

אך לאמתו של דבר, סיסמה זו [של העצמאות] – גם בחוסר-ממשותה עוד יש בה ממשות למדי, אם נתפסת היא מעבר לפְּרִזְיוֹלוֹגְיָה של אביב-העמים האירופי או האפריקני, בבחינת עניין הנוגע למסגרת-החיים המיוחדת של עם ישראל. כפי שכבר היתה לי הזדמנות להדגיש במקומות אחרים – לגבינו התחייה הלאומית-הממלכתית איננה סתם עניין של הרווחה כלשהי, אלא היא חזרה לשלמות בתורת-חיים המחויבת מראש;⁴ ובמסגרת התורה הזאת שוב נדרשת

4 ש"ד עמד על כך בחיבורו 'הקדמות לחירות המחשבה העברית' (כרך א') – בייחוד בסעיפיו האחרונים – ובספרו 'גאולת ישראל במשבר המדינה' (כרך ב'); ראה שם למשל בפרק י"ב, בעמ' 297, למן הפסקה הפותחת: "אבל אם-כן" ועד כוכבית-ההפרדה שב'עמ' 301. גם חיבורו 'במעלות גאולה' (כרך ב') מוקדש לכך, והחיבור 'דבר לגויים' (שם) בנוי על הבסיס הזה. בכתביו הבאים עתיד ש"ד לבסס ולפתח בהרחבה את עקרון היסוד הזה.

העצמאות מאתנו לא רק כפוסטולט⁵ של רוחה כלשהי, אלא גם כפועל-יוצא מחיוב ייחודנו התוכני, בתורת חיינו שלנו, בבחינת ערך לשמו. הדגש הזה בסגולת-ייחודנו לשמו הוא התנאי לכך שייחודנו יתמיד ושלכל פעולה למען-עצמנו אמנם תהיה משמעות, גם לגבי עצמנו וגם מעבר לזה – וכפועל יוצא מן הדגש האמור מחויבים אנו לנהל את חיינו לא רק באופן שיירווח או יירחב לנו בכל שעה נתונה, אלא גם – ובייחוד – שניתן תוקף מלא ובלתי-מוקהה לכל ערכי-ייחודנו כולם, ושסגולת-ייחודנו תישאר מבוצרת בחשבון הרחוק.

ובהתאם לכך שייך כאן לקבוע קודם-כול, בקשר לנושא הרהורינו, שמטבע הדברים נפסלת האפשרות מעיקרה שעם ישראל ישתית את חייו על מערכת כלכלה של מסחר או פיננסים. אכן, בלי ספק, באלפי שנות גלותנו הפכנו להיות העם המסחרי והפיננסי המובהק ביותר בהיסטוריה – ועם זאת שמרנו על ייחודנו עד הנה; ומצד שני, חס לי לומר כי יש בתורתנו משהו הפוסל את עצם התעסקותנו המסחרית או הפיננסית. אדרבה, גם תורתנו אין כמוה מפותחת לשמש את המסחר ויחסי-הממון, ואף נתברכנו בפירוש שאמנם לא נהא עובטים, אבל נהא מעביטים.⁵ אולם, מתוך כל המבנה ומאזן הדברים של תורת-ישראל פשוט וברור הוא שהתפתחות ממין זה מותרת לבוא רק כהמשך נספח וטפל – ולו גם חשוב – לבסיס כלכלי מסוג אחר, אבל לא פְּבָסִיס הכלכלי-הישראלי בעצמו.

כי אם שמרנו בגולה על ייחודנו גם בהיותנו עוסקים במסחר ובכספים בעיקר, הרי באמת היה זה רק עוד נס אחד מְנִסֵי תולדותינו – אבל מעבר לַנֶס קל להיווכח במה שטענה הציונות מעודה, כי בסיס-לא-בסיס זה לחיינו הכלכליים היה מן הגורמים העיקריים לרעיעות קיומנו.

ההוויה המסחרית והפיננסית – אשר בלעדי הרקע היצרני מבפנים הוכרחה לבקשו מבחוץ – חייבה אותנו להשתלב תמיד, מבחינה אישית וחברתית, במערכת-תפקוד זרה; ובכל פעם שמעמד המסחר והכספים במערכת זו צריך היה שינוי היינו נפלטים מן המערכת התפקודית בכלל, כגורם מיותר בעולם, הנקלע בכף הקלע מבחינה חומרית ורוחנית כאחת. התוצאה היתה אפוא – גם מן הסיבה הנידונה, בייחוד – שלא רק נמנעה מאתנו השלמות והעקביות בתורת-ייחודנו, אף בשנות הטובה, בעיקר במה שנוגע למצוות המבנה החברתי והמשטר הכלכלי, וכמו

5 ככתוב בדברים ט"ו ו': "כי ה' אֶלֶּהֶיךָ בִּרְכֶךָ כאשר דָּבַר לְךָ, וְהִעֲבַטְתָּ גוֹיִם רַבִּים וְאֵתָה לָא תַעֲבֹט, וּמִשְׁלַת בְּגוֹיִם רַבִּים וּבֶךָ לֹא יִמְשְׁלוּ".

שנאמר, שגלות ישראל "אין לך ביטול תורה גדול מזה"⁶, אלא בשנות הרעה גם מסתכן היה מעמד ייחודנו מיסודו, ובין כך ובין כך היתה תמיד הדבקות בייחודנו, אצל כל פרט ופרט, גובלת בסימן-שאלה. ניתן לומר כי הכרח ההתכנסות בהווה המסחרית והפיננסית היה האמצעי הסוציולוגי שהוציא את כל השלילה העקרונית שבגלות מן הכוח לפועל – וכן מסתבר כי אין הגאולה יכולה להיות שלמה במסגרת של המשך אותה התכנסות, ולו גם על אדמת המכורה.

כאן, אותה ההתכנסות פירושה הוא שוב השתבצות במערכת-תפקוד נכרית, ולו גם כעם שלם וממלכתי – ואף על בסיס ממין זה אין ההשתבצות במערכת-תפקוד נכרית יכולה להיות פטורה ממידה רבה של היטשטשות תרבותית ומספנת האבדן של עצם הבסיס הקיומי בכל שעה של משבר. הכרח ההיטשטשות התרבותית הוא מובן מאליה לנוכח ההכרח המהותי המוטל על האומה המסחרית, לסגל את התנהגותה ואת מבנה לדרשותיו המשתנות של שוק בין-לאומי ולמערכת מגעים אישית-בין-לאומית בהיקף רחב – ואילו לסכנת ההתמוטטות המהותית יש לנו דוגמה מובהקת במצבה של אנגליה בכל מלחמת-עולם,⁸ ואף במצבנו שלנו בתחילת מלחמת-העולם השנייה, כשנסתמה האפשרות של ייצוא תפוזינו.⁷

א מאנגליה אפשר להביא לכאורה דוגמה לסתור לגבי סכנת ההיטשטשות התרבותית הצפויה לאומה מסחרית – שהרי דווקא אנגליה היא הארץ המיוחדת ביותר בתרבותה באירופה. אולם, האמת היא שאף מלכתחילה אין ייחודה של אנגליה מהותי, אלא מתגלם בו רק גיוון מסוים של מסכת התרבות האירופית הכללית; ולדידנו, שמסתכלים אנו פדברים מנקודת-הראות של ייחוד מסוג הייחוד הישראלי, יש כבר בעצם הדבר הזה [של התערות בתרבות אירופה] טשטוש מרחיק-לכת למדי. מלבד זאת, אותה ייחודיות מודגשת שנשתמרה באנגליה נתמכה על-ידי הגורמים המיוחדים של מצבה הגאוגרפי ועובדת היותה המעצמה העיקרית בעולם, באופן שלא היה לה סתם להשתלב בשוק הבין-לאומי, אלא היא יכלה גם לשלוט בו ולקבוע בעצמה את אופיו.

6 ראה במסכת חגיגה דף ה' עמוד ב'.

7 הנה שתי הבהרות למשפט זה:

• במאה ה-19 היתה בריטניה מקור עיקרי למימון ולהשקעות בעולם כולו, ופיתחה גם ייצור נרחב שהיה מיועד ליצוא – (כותנה, פחם, ספינות וקטרים) – ועקב כך עלתה מאוד רמת החיים של תושביה. הפריחה נמשכה עד המשבר של מלחמת העולם הראשונה, אך אז גבר כוח הייצור והשיווק של מדינות מתחרות, ירד הביקוש להיצעים של בריטניה, ומשקה התערער מאוד.

והדוגמאות האלו, יש בהן כדי להעמידנו על אמת אחת, שהציונות לא כל-כך הדגישה בהתנגדותה להמשך הווייתנו המסחרית – והיינו שהסכנה שבהוויה זו אינה עשויה לבוא על תיקונה סתם על-ידי כך שניהפך לאומה יצרנית. הייצור כשלעצמו עדיין יכול שלא לשנות בעניין הנידון ולא כלום – אם אין הוא משמש בעיקר לתצרוכת פנימית, אלא הוא עצמו נועד קודם-כול לשימוש מסחרי בדרך ייצור שכזה עלול אפילו להיות יותר מסוכן ממסחר תיווכי גרידא, באשר הרבה יותר קשה לו להחרות-ולהחזיק אחר השינויים שבשוק – וכסך-הכול העובדה היא שעם כל ההכשרה המסחרית והממונית של תורת-ישראל, הרי כרקע יסודי וחזוני אמנם משמשת לה בבירור אומה ישראלית שעיקר מְשָקָה מתבטא בייצור עצמי למען עצמה.

כמובן, אין אוטרקיה⁸ לאומית בעולם, וגם המשק הישראלי מוכרח להיות מוכן לייבא מבחוץ, ואף מותר לו להתעשר ולהתפתח על-ידי ייצוא עודפים, אבל המסגרת העקרונית היא חד-משמעית בכיוון שאמרנו, ומטבע הדברים מוכרח אפוא המשק הישראלי להיות מתוכנן לייצור מספיק של מצרכים ראשוניים – במוגדר ודווקא – ולריסון בסוגי ייצור או התעסקות אחרת העשויים לשנות את טיבו העקרוני של המשק הזה.

במילים אחרות פירושו של דבר הוא שהמשק הישראלי חייב להיות מוצמד לרקע המסוים של חקלאות גידולי-שדה ותעשייה ומטעים בלתי-מוגזמים בגודלם וריכוז-התמחותם⁸ – ממש כרוח התנ"ך והתלמוד כמות שהם – ואל יאמרו לנו כי דרישה מעין זו היא סתם אידייליזציה רומנטית, או חזון של הקפאת החיים ופרימיטיביות, הספוג פחד לצאת ולהתמודד עם התקדמות העולם. אכן,

במלחמת העולם השנייה נאלצה בריטניה לחסל השקעות ברחבי העולם בהיקפים גדולים, החוב החיצוני נסק, הייצוא הצטמצם עד לכדי שליש מרמתו ערב המלחמה, והיא איבדה את בכורתה כמעצמת-על כלכלית.

• בשנים שלפני מלחמת העולם השנייה היווה יצוא ההדרים שלושה-רבעים מכלל הייצוא מן הארץ – רוב הפרי נשלח לאנגליה – וההכנסות כיסו את כל יבוא המזון ארצה. בשנות המלחמה נקלע הענף למשבר חמור, הייצוא נקטע לחלוטין, וכחמישים אלף דונם של פרדסים ננטשו ויובשו.

8 במילים האחרונות מקופלת ביקורתו של שב"ד על מה שהוא כינה "השיטה התפוזית" – בביסוס כלכלתו על ענף ההדרים ליצוא. ראה זאת בספרו 'גאולת ישראל במשבר המדינה' (כרך ב'), פסעיף הדן בבעיה הכלכלית, עמ' 235 בפסקה הפותחת: "באופן כזה".

כל הטענות האלו עשויות אולי להישמע ניצחות מנקודת-הראות של השגרה האינדיבידואליסטית, כי מבחינת הפרט השואף למירב ההרווחה בחייו – כל ניסיון להתרסן בסייגים תוכניים נוקשים, שמא במקרה מן המקרים הוא יפשוט את הרגל, אינו יכול להיות מוסבר אלא בזהירות חולנית. אך אנו, כאמור, איננו דנים בדבר מבחינת הרווחת הפרטים, אלא מנקודת-הראות – הבלתי-מצויה בגויים – של נצחיות האומה, ומנקודת-ראות זו אין בטענות המנויות ולא כלום. כי אנו איננו מדברים על משק ברוח התנ"ך והתלמוד אי-שם במבודד על המרס° שמלפני הטילים, אלא במשק כזה בתוך תוכו של העולם הסואן מסביבנו – והרי זה הפך האידיליה, והפך הקיפאון והפחד, ובוודאי סותר הדבר הנחה של פרימיטיביות כלשהי מעצם טיבו, לעמוד בעולם כזה ולהיאבק מדעת עם זרמיו הסוחפים, כדי להישאר עומדים איתן ומושרש במקומנו, ברציפות-זהותנו, גם כשכל העולם מסביב מתהפך ומשתנה והולך, ובין דור לדור אין מתקיימת בו אבן על אבן.

אכן, במאבק הלזה חשובה עד מאוד סתם-מדיניות נבונה, וחשוב חוזק ואומץ חומרי, וחשוב גם להניח כל בוקר תפילין – אבל מלבד כל אלה חשוב גם המבנה החברתי, שלא יהיה נוזל וחי מן היד אל הפה ברוחו, אלא יימשך במוצקתו הבלתי-משתנה, ולו גם עם כל הערות והגמישות השכלית, ההכרחית על-כל-פנים כדי לא להישבר בכך – ואת הבסיס המתאים היחיד למין הווה מוצקת-גמישה שכזאת נועד לאפשר אותו סוג משק מוגדר שאמרנו.

כי שוב, בפירוש: אין זה סתם משק של הספקת מצרכים ראשוניים לעצמו, אלא זהו משק המכוון מדעת לביסוס שכזה – במלוא מידת התכליתיות המחושבת, הגלומה כבר בכל תכנון משטר היובל שלנו מלכתחילה; ובעוד שיסוד הדעת עשוי כאן להרחיב את גדרי התכנון, כדי לתת תוקף לכל מתח ההתקדמות הנחוץ כדי לטפח את חוזק האומה ומילוי תפקידה בשכלול הבריאה גם בחומר, הרי מצד שני אמור כאן אותו יסוד דעת עצמו להצמיד את הטיפוח הזה לבסיס קיים של עצמיות, כדי שלא ניפלע וניטמע במרוץ ההתקדמות של עצמנו.

על אף הקשיים והמכשולים העצומים הנערמים על דרך הגשמתו של תכנון מאוזן ממין זה – ועל אף מי שיאמר כי אין הוא ניתן לצאת אל הפועל בכלל – הרי מכל-מקום, רק במאמץ ההשתדלות המירבית להתקרב אליו ניתנת לנו התקווה היחידה להתגבר על סכנות ההתקדמות העיוורת והבלתי-מסויגת, על-ידי השימוש בהשגיה שלה בעולם וניצולם לטובה ולחיים; ולדידנו הרי זו אמנם דרך-החיים המחויבת מבחינה מהותית, כי לא זו בלבד שתורת-חינוך הישראלית מכוונת לכך, אלא זוהי גם אוירת-חיותה, בתוכה: רק משק הנועד בעיקרו לייצר לעצמו יכול

להיות לאומי ולא אינדיבידואליסטי באופיו, כמחויב על-פי עקרון היובל, ובלעדי כן נקלעת היהדות על-כל-פנים למידה של צביעות פורמליסטית, כהאשמת רבי יהודה הלוי,⁹ ולהתנוונות החיים הישראליים מבפנים – אף בטרם ההתפוררות האידאית הגלויה והפּלֶג הטמיעה כלפי חוץ, הצפויים כאמור לבסוף.

ממילא פירושו של דבר הוא אם-כן, שמלכתחילה חייבת היתה הציונות לבסס את תחייתנו המשקית במשטר על-פי הדרך הזאת, ובכיוון זה עלתה היא על הדרך הנכונה כאשר פתחה בביקורת האווריריות הכלכלית של היהודי בגולה ולא התביישה להטיף – בתוך-תוכה של "המאה העשרים" – לשיבת היהודי, העירוני המופלג, לעבודת-אדמה. היה זה עיקרון מחויב בהכנת היסוד של תחייתנו, ולא צדק הרביזיוניזם כאשר בשם הדחיפות נטה הוא ללעוג לעיקרון הלזה, וצפה לכלכלה ארץ-ישראלית המבוססת על חרושת מקצועית ומסחר, שבתנאי הארץ והעם הריהי גם יותר נטבילית וגם יותר פשוטה להגשמה, וממילא גם יותר מכוונת כביכול לדרישות העלייה והתקומה. האמת היא שבעייתנו לא היתה אף פעם, כשם שאיננה גם כיום, ליצור כאן מקסם רווחי להון יהודי אינדיבידואליסטי – שבזה לא נצליח להתחרות אפילו עם ארצות "אנטישמיות", ועל-כל-פנים לא נוכל לבנות בזה עם שיהא מסוגל להתמיד ולתת תוקף לגאולתו במקום הברוך בקשיותו כארץ-ישראל; בעייתנו היא להעלות בעם רוח גאולה, מוחלטת, כוללנית ומחייבת בלי-פניות – ואפילו עצם ההכרה בלגיטימיות של חישובי רווחיות פרטית בנידון עשויה כמובן לחַפֵּל-רק במשימה היסודית הלזאת.

אך בינתיים, אף-על-פי שהרביזיוניזם לא הגיע להנהגת האומה, הרי מכל-מקום – בתהליך דיאלקטי¹⁰ שלא זה המקום לעמוד עליו – נעשתה הנהגת העם עצמה רביזיוניסטית, כמעט בכל דבר, מלבד עקרון ה"הדר"; ותוך כדי כך נעלמה מחיינו,

9 שב"ד מרחיב כאן – מן הפרט אל הכלל – את ההאשמה-בצביעות אשר "הודה" בה רבי יהודה הלוי, ב'ספר הכוזרי':

בדיאלוג בין מלך כוזר לבין 'החבר', מאשים הגוי-התלמיד את מורהו בחוסר כנות, כאשר אין הוא – ובני עמו – עושים את המעשה הראוי והנדרש, לעלות ארצה, ורק מתפללים ומשתחוים הם כנגדה, מרחוק, בלא כל כוונה. אכן, מודה 'החבר': "הובשתני מלך כוזר"; עצלות ישראל מלשוב כולם ארצה, כקריאתם של עזרא והנביאים אליהם, היא שהיתה הסיבה לחלקיות הישועה בימי בית שני. וגם כיום, אילו היינו מכינים את לבבנו ומעשינו לקראת הַאֲלֹהִים בלב שלם – באמת ובתמים, ולא רק בדיקלום מילות התפילה "כצפצוף הזוריר" – היה הוא נענה לנו כלאבותינו במצרים; כי 'העניין הַאֲלֹהִי' חל על האדם רק בה-במידה שנכון הוא לזמן את עצמו לקראת אֲלֹהָיו. (ראה במאמר השני, כ"ג-כ"ד).

כאילו לא היתה מעולם, גם אותה סיסמה טובה יחידה-כמעט של הציונות הטרומ-מדינתית בדבר הכרח ההתבססות המהפכנית של משקנו על ייצור ראשוני-חקלאי.¹⁰ במקום זה שקענו, כאמור, בסיסמת הרדיפה אחר "המטבע הזר" – ושוב לא כל-כך מתוך צורכי ההתבססות היסודיים, כמו מתוך העיקרון הרביזיוניסטי-כביכול, שמשקנו סיגל לו, של זיהוי פיתוח הארץ עם כלכלה המכוונת לרווחיות מירבית לשם צרכים של צריכה. עיקרון משקי מעין זה נוטה מעצם טיבו להעלות מבנה כלכלי שהוא מסחרי באופיו, אף במקום שיש מלכתחילה רקע של הוויה כלכלית יותר יציבה ושורשית – ומה גם אצלנו, שמלכתחילה אין לנו כלום, מלבד התמיכה הבאה מעבר לים – ועל יסוד זה, כפי שראינו, באנו להיזקק למוצא של הצטרפותנו ל"שוק האירופי המשותף".

אך מוצא זה, כמובן, הריהו עוד הרבה יותר מסוכן מן ההתבססות בהוויית-יסוד מסחרית, כשלעצמה. ניתן אפילו לומר כי לגבי הסכנות העקרוניות הגלומות בהוויה המסחרית מטבעה, הרי ההצטרפות לשוק מסוים וסגור – ומה גם לשוק המבוסס במגמת ההתמוגגות הטרנס-לאומית של אירופה – אינה אלא צעד מכריע בכיוון הוצאתן של הסכנות אל הפועל.

10 להדגמתו של העיקרון הזה בשנים שבטרם קום המדינה, נביא כאן ציטוט אחד וזכרה אחת:

• כאשר אושרה בקונגרס הציוני ה-12 רכישת אדמות עמק יזרעאל (בסוף 1921), אמר חיים וייצמן: "שחוט השדרה של עבודתנו הינה, ומוכרחה להיות, ההתיישבות החקלאית. רק בכפר צומחת ועולה נשמת העם האמתית – שפתה, שירתה, ספרותה ומסורותיה – מתוך המגע האינטימי בין האדם ובין האדמה. הערים באות אחר-כך, והן מתהלכות את פרי הכפרים".

• הכרזה המוצגת בזה – אחת מני רבות – הופקה בידי הקרן הקיימת לישראל בשנת ת"ש (1940). תחת הכותרת 'נאולה תתנו לארץ ע"י קרן קיימת לישראל' (המבוססת על הכתוב בויקרא כ"ה כ"ד), מוצגים שבעת המינים שנשתבחה בהם הארץ, על רקע השדה החרוש – כי הכשרת הקרקע ועידוד עיבודיה היו ממשימותיה העיקריות של הקרן. במלבן שבימין הכרזה מצוטטים דבריו של יו"ר הקרן הקיימת מנחם אוסישקין, לאמור: "אל תאמר מחר נגאל, שמא נאחר את המועד". (על אוסישקין – ראה ב'נאולת ישראל במשבר המדינה' (כרך ב'), עמ' 177 בהערה 112).

כי כאן, קודם-כול, נסגרות בפנינו גם אותן אפשרויות התמרון הקיימות עוד על-כל-פנים בשוק הבין-לאומי הכללי. עם ההצטרפות לשוק המסוים-הסגור נהפכים אנו בהכרח וממילא לממלאי פונקציה כלכלית מוגדרת במערכת-תפקוד נכרית, כפי שאמרנו לעיל, והנעשית מוגדרת גם היא, בכללה, באופן נוקשה, לגבינו – וממילא משמע כי בשום פנים ואופן לא נוכל במסגרת זו לתכנן את הווייתנו החברתית בהתאם לחזון המוגדר של עצמנו, אלא בהכרח תצטרך הווייתנו החברתית להיגרר אחר התפתחות ההוויה החברתית של "השוק המשותף" בכללו. יתר-על-כן, הוויה זו גם תיהפך לנו לנושא-הזדהות, לפחות בחלק מן הדברים, במקום הווייתנו המיוחדת שלנו, ובאותה מידה ממילא יימצא עצם ייחודנו עצמו מודחק ומדולדל.

וכנגד זה אין לומר, כמובן, שסוף-סוף, אם לא ימצא הדבר חן בעינינו, נשארים אנו תמיד חופשיים לפרוש מן השוק הסגור. אין לומר כך לא רק בגלל החוזה שבו נהא קשורים בוודאי, ולא רק בגלל הקשיים הכלכליים שוודאי יהיו כרוכים בהינתקות משילוב פונקציונלי מושרש, אלא קודם-כול בגלל הקשיים הפוליטיים, הממשיים מאוד, העשויים להיות כרוכים בדבר. אכן, כבר כיום, כאמור, רואים אנו את המבנה החברתי, המדיני והאידיאי שלנו כטעון שינוי מהותי – ואין צריך לומר כי שינוי שכזה כרוך כבר כיום בקשיים עצומים; אך על-כל-פנים, עדיין נשארים קשיים אלה, בעיקרו של דבר, בתחומנו בלבד, ולשום גורם חיצוני אין עניין מכריע להתערב בזה לפי עמדה מסוימת. לעומת זאת, עם השתרשותנו במערכת השוק הנכרי, ממילא יהא כל ניסיון-הינתקות בבחינת פגיעה באותה מערכת-תפקוד כללית ומוגדרת שנעשינו חלק ממנה – וכל ניסיון לפתור את בעיותינו לפי איזו דרך מיוחדת שלנו ייחשב כמרד באותה מערכת כללית.

ועל אחת כמה וכמה, כאמור, כשהדברים אינם מתייחסים סתם אל ההצטרפות לאיזה "שוק" מסוים כלשהו, אלא לשוק המשותף המוגדר מבחינה אידיאית במגמת האיחוד של אירופה.¹¹

הגדרה זו היא מסוכנת לנו באופן כפול.

מצד אחד, יש בה משום התפתחות נוגדת לעקרון ההתבדלות הלאומית, אשר שָׁרר באירופה עד כה; אך תחייתנו הציונית אמנם נשארת עד היום מבוססת,

11 כאמור לעיל, נוסד ה'שוק המשותף' בשנת 1953. בשנת 1967 נוסדה 'הקהילה האירופית' כארגון כלכלי ומדיני, השיתוף בין המדינות העמיק, ובשנות השבעים והשמונים הצטרפו חברות נוספות, ביניהן בריטניה וספרד. 'אמנת מסטריכט' (הולנד, ◀

מבחינה פורמלית, על עקרון ההתבדלות הזה כפי שנלמד מאירופה – ועם שקיעתו במקורות חיותו אמנם אף כיום נוטה כבר הציונות לאבד את המשען הרעיוני למפעלה. מנקודת-ראות מסוימת, זוהי בוודאי התפתחות רצויה, כי תוך כדי כך מתפשט הרקע להחזרה האידאית של תחייתנו אל קרקע-מטעם המקורי ברעיון הלאומי שבתורת-ישראל בעצמה. אולם, בינתיים העובדה היא שעם התרופפות המשען של הרעיון הלאומי – ולו גם בעיצובו הנכרי – נפרצת עמידתנו הלאומית בכללה לאו דווקא למגמת-ההתעצמות, כי אם למגמות חסלניות מכל המינים; ולמגמות האלו ימצאו בוודאי רק השראה מפרה ועידוד כפול ומכופל על-ידי שנבוא לחסות גם באופן רשמי בצל העילית הרוחנית, הכלכלית והמדינית, המבשרת את תום-תוקפו כביכול של רעיון ההתייחדות הלאומית בעולם. ואילו מצד שני, הסכנה המוגברת היא במשמעות החיובית של אותה מגמת-האיחוד של אירופה.

אכן, מגמה זו כשלעצמה עשויה היתה להיות לנו רצויה ביותר, כי מעצמת-ביניים אירופית, בלתי-תלויה במזרח ובמערב כאחד והמסוגלת לשמש כלשון-מאזניים עצמאית בין שניהם, עשויה להתגלות כבעלת-הברית הטבעית אולי בכל עניינינו. אולם, במה דברים אמורים? כשאמנם נישאר בעצמאותנו כנגד המעצמה הלזאת. בלעדי כן עולה על פני השטח משמעות הדברים באופן אחר. מגמת האיחוד של אירופה היא במילים אחרות מגמה קיסרית, גם אם עיקר תוכנה יישאר יבשתי ולא קולוניאלי. "השוק האירופי המשותף" אינו בשום פנים איזה הסכם של נוחיות כלכלית בעלמא, מן הסוג שהיינו רגילים לו בין שתי מלחמות העולם, אלא זהו בפירוש הצעד הראשון להגשמה המודעת של אותה מגמה קיסרית; ובהתאם לכך, הצטרפותנו שלנו לשוק – אין משמעותה מצטמצמת רק באיבוד עקרוני של העצמאות הכלכלית והחברתית בלבד, כפי שאמרנו, אלא יש בה גם משום צעד רשמי לקראת היהפכותנו לפרובינציה בקיסרות העתידה, אף מבחינה מדינית, מנהלית ומושגית – למרבה הדחקת ייחודנו והרחבת ההזדהות הנכרית בפירוש –

1992) הולכה לייסוד ה'איחוד האירופי', אשר הנהיג מטבע אחיד והעמיק מאוד את השיתוף במדיניות חוץ, הגנה, משפט ומשטרה, כמעט עד-כדי ביטול הגבולות. במובן מסוים 'אירופה' מתהווה עתה מחדש כמעצמה מאוחדת; ה'איחוד' מעמיק ומתמסד – (חוקה, פרלמנט ונציבות) שהיא כעין ממשלה – ומעגל המדיניות מתרחב וכולל גם את מדינות 'הגוש המזרחי' לשעבר. בשעה זו (אמצע 2004) נמנות על ה'איחוד' עשרים וחמש מדינות, והתל"ג שלו הוא הגדול בעולם.

והסכנה הרוחנית שעליה עמדנו בפסקה הקודמת עשויה כמובן לתרום רק בכיוון הלזה.

אכן, לפי שעה, הקיסרות העתידה עצמה אפילו איננה רוצה בנו כלל: לפי טיבה הנזכר, ובשים-לב למצב ההתפתחות הכלכלית בעולם, אין היא זקוקה לפרובינציות שמעבר לים – ויתר-על-כן, יש להניח כאמור כי מטבע הדברים היתה היא נוטה לתמוך דווקא בהתעצמות מירבית מצדנו. אך באמת, בנקודה זו שמים אנו את היד על הזדמנות-דברים פרדוקסלית, שהיא מוקד הסכנה: דווקא ורק מתוך הרצון לתמוך בנו עשוי השוק להיעתר להפצרות שָׁרֵינוּ ולקבלנו לתוכו, אף-על-פי שלו עצמו אין הדבר נראה – שהרי סוף-סוף, מי כביכול יותר מוסמך משרינו שלנו כדי לקבוע מה טוב לישראל באמת? – ובאופן כזה אמנם עומדת כנראה להיגמר "העסקה" שתהפוך את ארצות השוק העכשוויות לאויבות-ההתעצמותנו הישירות ברבות הימים.

כי שוב, אפילו למושגים המופשטים ביותר-לכאורה יש הגיון-התפתחות מעשי מחויב. הנהגת המדינה חוזרת כאן על גירסת ינקותה מימי הציונות הקדומים: עם ישראל זקוק כביכול לאפוטרופוס, שבצל כנפיו יינתן לו לבנות את המולדת בגושפנקה מעצמתית. כך קיבלנו עלינו פעם את האפוטרופוסות האנגלית, וגם שם היה יסוד הדברים בשיתוף-אינטרסים אובייקטיבי, שיכול היה לשמש בסיס לברית ושיתוף-פעולה נאמנים, אולי אף עד עצם היום הזה ומעבר לכך, כפי שקורא אורי-צבי תָּגֵר בשירו¹² אך הקשר עם אנגליה לא נערך על דרך של ברית ריבונית, אלא על דרך של קבלת זכויות בן-חסות, ומיד נהפך שיתוף-האינטרסים לניגוד: כי כל השתלבות במערכת נכרית יש בה משום שעבוד הערכים העצמיים לערכיה, וגם

12 שב"ד רומז כאן לשירו של אצ"ג: 'רימיתני המלך', מתוך המסכת 'עם לבדד' ב'ספר הקטרוג והאמונה'. המשורר פונה בדיבור ישיר אל מלך אנגליה (אז, בשנת תר"ץ, ג'ורג' ה-5), וקורא באזניו:

"איזו הללויה, איזו אהבת לב מרוננת / נשאנו לברית, פֶּקְבֵלְנוּ את שטר-הזהב / לשיבת-ציון מידך המלך // ... אנחנו אמרנו, אנחנו יכולנו, להקים / את מלכות ישראל השלישית: מַעֲצָמָה לחוף ים, / אחות למלכות ידידות לך, בריטניה גדולה! / ... ידידות-ברית-חרב-דָּוִד שאינה מחללת / דם ברית לעולם. //".

אך בהמשך השיר – עם שמאשים המשורר את בריטניה בשנאת עולם לישראל – הוא גם 'קורא את מחשבות המלך' אשר נותן טעם לבגידתו ביהודים, בהיותם ממילא כה כנועים ובלתי מאיימים: "גם אם חרב תִּכְסֵם, לא יֵצְאוּ בחרבם. / ורגש כבודם לא ממין האֲדָנוּת הוא. / ... הם לא עבדים, אבל – נכנעים: / לא ירסקו גשרים ויעיפום פְּאִוִּיר / פְּלֹאִם מְזוּעִם; הם ממין הבִּכְיָה... //".

התעצמותו של בן-החסות האהוב ביותר יש בה אפוא סכנה של שחרור. היום, בדומה לכך, הצטרפותנו ל"שוק האירופי המשותף" אף היא איננה עניין של ברית ריבונית, אלא עניין של ויתור על ריבונות; ואף לא ויתור על בסיס של שוויון – כפי שנעשה הדבר בין ארצות השוק המקוריות – אלא ויתור כנגד מעשה-חסד וקבלת זכויות של נתמך.

מטבע הדברים נזרע אפוא גם כאן מלכתחילה הזרע ליחסי התחרות וניגוד שלא היה להם מקום באופן אחר. בקשר לכך ראוי להזכיר מה שאמרנו, כי הסיכוי של יחסי-מרד נפתח לפנינו עם הצטרפותנו למין שוק סגור כלשהו; על אחת כמה וכמה שסיכוי כזה נפתח עם הצטרפותנו לשוק שמגמתו קיסרית. לכן, בהיותנו עדיין מאחלים הצלחה למגמות האיחוד של אירופה, ובהיותנו עדיין צופים להתפתחות שבכל-זאת תשאיר אותנו ואת האיחוד האירופי על בסיס של בעלי-ברית נאמנים בעלמא, יכולים אנו לברך את כל אלה הנושאים-ונותנים כיום על צירופנו ל"שוק האירופי המשותף" רק בברכה האחת: שמרוב רצון טוב, הלוואי שלא יקצאו מניחים דווקא את אבן-הפינה למלחמה חדשה לחירות ישראל, שתהא מכוונת נגדו או נגד מה שיתפתח מתוכו.

חשוון תשכ"ג

[פורסם ב'סלם', טבת תשכ"ג – בהשמטת הפסקה האחרונה.]

ואחר-כך מגולל השיר כתב אישום: "רימיתני המלך! עדים קברותי פה! / בם הצפנתני אחים טבוחים ורסוקים /". – והמשורר ממשיך ומאשים את המלך על כי פקידיו אוסרים את העולים ארצה: "התדע המלך פני אותם גונבי-גבול / וכלימת הנפש שָׁבָם והפְּעֵשׁ / פְּקָא על אדמת דָּוִד שלהם? / הם חסרי-דמעות כי רק דם בְּעֵינָם: / רימיתני המלך! – קול דְּנִי שבלב. //". (במהדורת כל כתבי אצ"ג בהוצאת מוסד ביאליק: כרך ג' עמ' 56).

• על אצ"ג – ראה פְּחִיבוֹר 'על אמנות ותרבות ותורת ישראל' (כרך ד'), הערה 46 בעמ' 173.

